

Göthér Zoltán¹

A hálózatok alakulása a vidéki turizmusban. Gelencei esettanulmány

Kivonat

A vidéki turizmus a rendszerváltást követően, a 90-es évek elején kezdett kialakulni Székelyföldön, majd viszonylag gyors léptékben fejlődött, és sokak számára kiegészítő jövedelmet jelentett a bizonytalan anyagi körülmények között. Mint minden iparág, ez sem mentesült a változásoktól. Tanulmányom ezeket a változásokat igyekszik bemutatni, amelynek céljából interjúkat készítettem egy nagy turisztikai múlttal rendelkező településen. A kezdeti szerveződést és hálózatépítést visszaesés és individualizációs folyamat követte. A vidéki turizmus megjelenésekor sokan belekezdtek a vendégfogadásba, és a vendégfogadók száma gyors iramban növekedett, azonban napjainkra ismét lecsökkent. Ennek számos, a vidéki turizmus átalakulásából eredő oka van, mint például a turistacsoportok méretbeli csökkenése, valamint az ide látogató turisták igényeinek átalakulása.

Kulcsszavak: turizmus, vidéki turizmus, hálózat, átalakulás, Székelyföld

Abstract. The evolution of networks in rural tourism. The case of Gelence

Rural tourism started to emerge in Szeklerland (Romania) after the regime change in the early 1990s, developing at a relatively rapid pace and providing supplementary income for many in precarious financial circumstances. Like all industries, it was not immune to change. My study seeks to illustrate these changes by conducting interview research in a settlement with a long history of tourism. Initial organisation and networking was followed by a process of decline and individualisation. With the emergence of rural tourism, many people started to host guests and the number of hosts increased rapidly, but has now declined again. There are several reasons for this, which stem from the transformation of rural tourism, such as the reduction in the size of tourist groups and the changing needs of the tourists who visit.

Keywords: tourism, rural tourism, network, transformation, Szeklerland

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Göthér Zoltán (2021). A hálózatok alakulása a vidéki turizmusban. Gelencei esettanulmány. *Erdélyi Társadalom*, 19(2), 65–78. <https://doi.org/10.17177/77171.261>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

¹ Mesteris hallgató a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Szociológia és Szociális Munka Intézetében, településfejlesztés szakon. E-mail: zolika_gother@hotmail.com

BEVEZETŐ

Tanulmányom témája a vidéki turizmusban fellelhető hálózatok evolúciójának vizsgálata, amelyet a gelencei vidéki turizmus tanulmányozásán keresztül igyekszek bemutatni, és a tanulmány végén néhány lehetséges magyarázatot is megfogalmazni e változásra. Azontúl, hogy személyes okok vezéreltek a terep választásakor, figyelembe vettem a település vidékturizmusban betöltött helyét, valamint a kutatásom kezdeti szakaszában gyűjtött információk is arra engedtek következtetni, hogy az általam kutatott téma terepéről teljes mértékben megfelel Gelence. Horváth Alpár egy 2008-as tanulmányában, a turizmusban kiemelt helyen szereplő falvak egyikeként említi Gelencét (Horváth, 2008), valamint Csata és Pásztor egy 2015-ben írt tanulmányban szintén kiemelte, hogy Gelence Kovászna megye legnagyobb turisztikai kapacitásával bíró települése, ekkor arányaiban a régió turisztikai kapacitásának majdnem egyharmadát e település tette ki, szám szerint tizenegy vendégfogadó intézménnyel (Csata & Pásztor, 2015).

Mint azt már az engem megelőző szerzők bemutatták, a vidéki turizmus szerves eleme egy vendégszerző és vendégelosztó szereppel ellátott hálózat, amelynek a középpontjában általában egy személy áll, aki nem feltétlenül kapcsolódik közvetlen módon a vendégfogadáshoz, tehát nem kimondottan panziótulajdonos, hanem lehet tanár, pap vagy más, kiterjedt kapcsolathálójával rendelkező személy, aki a kapcsolatai révén képes promoválni a település adottságait, képes a vendégeket bevonítani, és jó szervezőkészsége révén képes szétosztani azokat a vendégfogadók között (Iorio & Corsale, 2014). Ezen túlmenően Gábos a zetelaki vidékturizmus kapcsán készített tanulmányában rávilágít arra, hogy ezek a hálózatok az idő során dinamikusan változnak, osztoznak, más esetekben megszűnnek, de nagy az esélye annak, hogy egy időben, egy településen több vendégszerző és -elosztó hálózat van jelen (Gábos, 2005). Azonban Horváth egy 2008-ban írt tanulmánya arra világít rá, hogy a vidéki vendégfogadói struktúrák jelentős átalakuláson mennek át, és ezek az alulról szerveződő, informális hálózatok eltűnőben vannak (Horváth, 2008).

Tanulmányom következő részében áttekintem, mit mond a szakirodalom a kelet-európai és székelyföldi turizmus rendszerváltás utáni változásáról, majd a szakirodalmi rész után ismertettem a kutatásban alkalmazott módszertant, amelynek végeredményeként egy folyamatképet kaphatunk a helyi turizmus evolúciójáról, azon belül a hálózatok épüléséről, alakulásáról. A tanulmány végén összegzem a hálózatok alakulásával kapcsolatban szerzett információkat, és az interjúk alapján megkísérlek magyarázatot adni a változásokra.

VIDÉKI TURIZMUS ÁTALAKULÁSÁNAK ELMÉLETI ÁTTEKINTÉSE

Kutatásom szempontjából elengedhetetlen tisztáznom, hogy mit is értek vidékturizmus alatt. A vidéki turizmus az általánosságban vett turizmus egy specifikusabb válfaja, és magába foglalja a falusi turizmust is. A falusi turizmus csupán a háztáji vendégfogadást foglalja magába, ebben az esetben a településre látogató vendégek a vendégfogadó családdal egy földel alatt vannak, együtt étkeznek és a vendégek betekintést nyernek a család mindennapjaiba. Ezzel szemben a vidéki turizmus valamivel tágabb, mivel nemcsak a háztáji vendégfogadást, hanem a rurális környezet

egészen megismerését is feltételezi, túlmenve az egyszerű háztáji vendégfogadáson (Csizmadia, 1993).

A turizmus kapcsán elengedhetetlen néhány szót ejtenünk a vendégekről és a vendégfogadóról. Kulcsár a vendégeket két csoportba sorolta. Az első típusba azok tartoznak, akik pihenni és kikapcsolódni szeretnének a kirándulás során, jellemzően valamilyen passzív tevékenységgel. A másik típusba az aktív vendégek tartoznak, akik valamilyen aktív cselekvéssel igyekeznek kitölteni a pihenésre szánt időt. A vendégek igényeit tekintve, különböző célcsoportokat lehet meghatározni. Ezek a célcsoportok elkülönülhetnek életkor, nem, családi állapot és nemzetiség szerint (Kulcsár, 2003).

A vendégfogadót Kovács két fő kategóriába sorolta a vendéglátásra való felkészültségük és előzetes beruházásuk alapján, majd a két fő kategóriát további két-két alkategóriára bontotta. Az első fő kategóriába azok tartoznak, akik nem kívánnak a vendéglátásba befektetni, vagy még nem tették meg; ezt tovább bontva, két alkategória határozható meg, történetesen az alkalmi vendégfogadók kategóriája, akik – lehetőségükből adódóan – néha fogadnak vendégeket, de nem szándékoznak a vendéglátásba beruházni. Ezek a személyek gyakran életkoruk vagy egészségi állapotuk miatt nem akarnak intenzívebben bekapcsolódni vendéglátóként. A második alkategória a tartózkodók vagy bizonytalanok csoportja, akik nem tudják eldönteni, hogy megéri vagy sem a vendégfogadással foglalkozni. A második főkategóriába azok tartoznak, akik vendéglátói tevékenységük kezdetekor már bizonyos szinten felkészültek és berendezkedtek a vendégfogadásra. Ezen kategóriát is két fő kategóriára osztotta Kovács, amelynek eredményeként létrejött a szezonális vendégfogadók, illetve az egész évben aktív vendégfogadók alkategóriája (Kovács, 2003). Gábos a Zetelakán működő faluturizmusról írt tanulmányában továbbvitte Kovács tipologizálását. Gábos a helyi település sajátosságaiból kiindulva nem tudott beazonosítani egész évben nyitva tartó vendégfogadót, így a helyi hálózathoz kapcsolódó, formálisan is bejegyzett vendégfogadót tekintette állandó vendégfogadóknak. Továbbá kiemelte, hogy az állandó és alkalmi vendégfogadókon kívül jelen van még egy programszervezői és elosztói funkcióval rendelkező csoport, amelynek tagjai lehetnek akár a panziótulajdonosok is, azonban szerepekörük túlmutat azon (Gábos, 2005). A hasonló témában íródott kutatásokból kiderül, hogy a faluturizmus egyik elengedhetetlen kulcseleme a vendégszerző és -elosztó személy, aki lehet egy helyi panziótulajdonos vagy egy olyan helyi személy, aki csak közvetve érintett a faluturizmusban, mint például egy helyi tanár, tanító, pap, vagy bármilyen más foglalkozású személy, aki valamilyen módon kapcsolatot tart a vendégek és a panziósok között. Erre világít rá a Szászfehéregyházáról írt tanulmány is, amely a stakeholderek jelenlétének fontosságát és szerepüket hivatott bemutatni (Iorio & Corsale, 2014). Nincs ez másként Gelence esetében sem, mivel e településen nincs egyetlen olyan vendégfogadó sem, akinek fő megélhetése a vendégfogadás lenne. A vendégfogadók főként jövedelemkiegészítés céljából kezdtek bele a vendégfogadásba, azonban léteztek a vendégszerzői és -elosztói szerepkörök, amelyek egy-egy hálózat kialakulásához vezettek.

A kutatásomat megalapozó írások alapján elsődleges célom a gelencei vidékturizmus időbeli alakulásának a leírása, amelynek fókuszában mindvégig a hálózatok alakulása áll. Kutatási kérdésem, hogy jelenleg milyen hálózatalapú szerveződés van jelen a helyi turizmusban, valamint melyek azok az indikátorok, amelyek az aktuális helyzetet produkálták.

MÓDSZERTAN

A kutatásom feltáró és leíró jellegű, amelyhez az adatokat kvalitatív módszerrel gyűjtött, félstrukturált interjúk szolgáltatták. Az adatok gyűjtésére 2021 áprilisában került sor. Az interjúalanyok kiválasztásánál szem előtt tartottam a turizmus szempontjából minél relevánsabb, szélesebb körű csoport bevonását a kutatásba.

A tanulmány empirikus része tizenöt általam készített interjúra épül, melyek közül tizenkettő vendégfogadókkal készült. Ebből nyolc interjú a hivatalosan működött vagy működő panziók tulajdonosait szólaltatja meg. A hivatalos panziók mellett két interjú készült informális vendégfogadókkal és további kettő kulcsosház-tulajdonosokkal. A fennmaradó három interjú a polgármesterrel, a plébánossal és a harangozóval készült.

Mivel a gelencei faluturizmus alakulását folyamatában vizsgálom, célszerűnek tartottam kisebb részekre bontani a valamivel több mint harminc évet felölelő periódust. A különböző korszakok megállapítását és meghatározását az interjúkban elhangzottakra alapoztam. Az időintervallumok megállapításakor figyelembe vettem a vendégfogadók számát, a hálózatok számát, a vendégéjszakák számát (nem minden esetben tudtak a vendégfogadók ilyen jellegű információkat átadni) és főként a vendégfogadók személyes benyomásait. Ezen tényezők figyelembevételével felállítottam három egymást követő időintervallumot. Az első szakasz a rendszerváltást követő 90-es évek, amikor kialakult a tényleges fizető-vendéglátás. Az ezt követő időszak a 2000-es évektől tart a 2010-es évek elejéig. Ebben a periódusban virágzó vidéki turizmusról beszélhetünk, ugyanis viszonylag sokan foglalkoztak vendégfogadással formális és informális módon is. Ezt az időszakot a gelencei faluturizmus fénykorának nevezem a dolgozatom további részében. A 2010-es évek közepétől új időszak vette kezdetét, amikor a gelencei turizmus hanyatlani kezdett. Ennek számos oka van, melyeket a továbbiakban részletesen is kifejték.

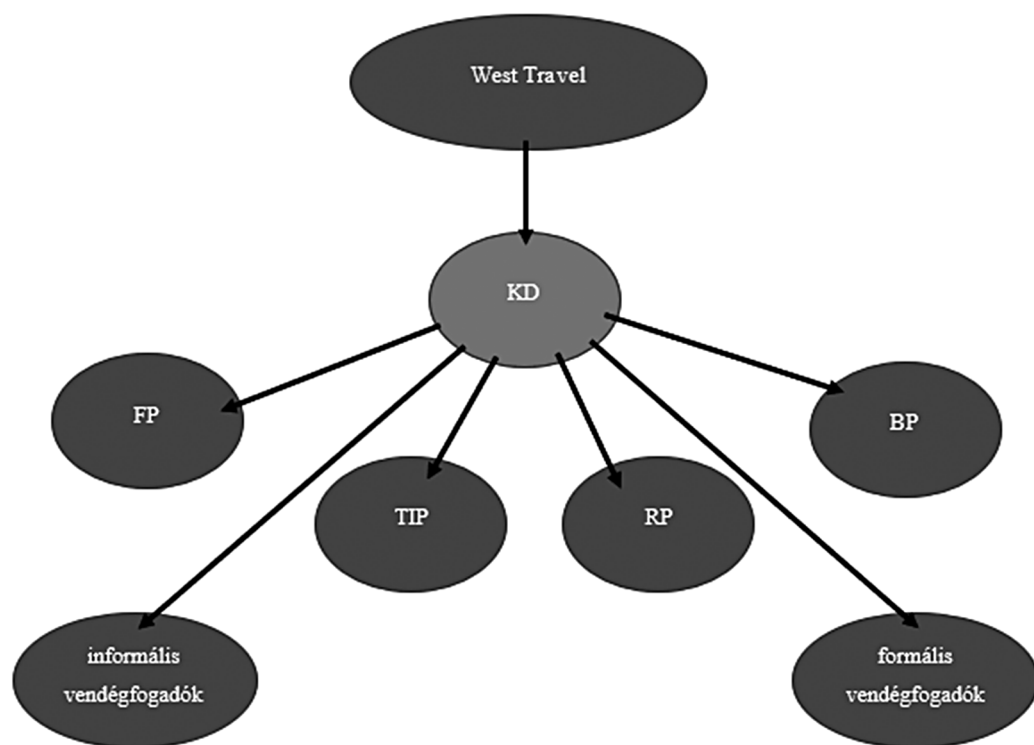
A gelencei falusi turizmus alulról szerveződő módon jött létre, amelynek időbeli folyamatában több kulcsfontosságú szereplő is van. A hálózatok feltérképezésénél és a kulcsfontosságú szereplők meghatározásánál is a fent említett időbeli felosztást fogom alkalmazni, mivel a hálózatok épülése és alakulása szorosan összefügg a gelencei vidéki turizmus fejlődéstörténetével.

KEZDETI SZERVEZŐDÉS

Mint már az előbbieken ismertettem, a gelencei faluturizmus teljes mértékben alulról szerveződő tevékenységként alakult ki, aminek elindítója KD volt. A nyolcvanas évek végén járunk, KD a műemlék templom melletti elemi iskolában volt tanító, és egy nap arra lett figyelmes, hogy a gyerekek nagyon örömteli hangulatban vannak, mert valakik cukorkát osztogattak. KD mint szolgálatos tanító, kiment és elbeszélgetett a kedves idegenekkel. Kiderült, hogy egy magyarországi turista diákcsoport volt, egy magyar szakos tanár kíséretében. Ez a momentum volt a gelencei turizmus elindítója. A következő években KD segített a diákcsoportok elszállásolásában. A diákcsoportokat más magyarországi turistacsoportok is követték, így beindult egy alapvetően szezonális turizmus, amely a nyári időszakra volt kielevezve. Buszos kirándulásról lévén szó, eleinte egyszerre negyven-ötven vendég érkezett a faluba, majd az idő előrehaladtával ez a

szám meghaladta a százat is. Mivel egy családnak képtelenség volt szállást adnia ennyi embernek, KD felkeresett olyan ismerősöket, akiket vendégfogadásra alkalmasnak ítélt, és kezdetét vette a hálózatépítés.

A következő ábra szemlélteti, hogy az 1990-es években mindössze egy hálózat volt jelen a helyi turizmusban, amelynek a központjában KD állt. KD-nak kapcsolata volt egy turisztikai irodával, és ő szervezte meg a vendégek elosztását az ábrában is feltüntetett vendégfogadók között, így a vendégek szerzésének és elosztásának egyetlen csatornája KD-n keresztül valósult meg. Amellett, hogy aktív vendégfogadó volt, a vendégek fogadtatásáért is és köszöntéséért is ő felelt, valamint vendégszerzői és vendégelosztói szerepet is ellátott. Turisztikai irodákkal volt együttműködése, így a Gelencén megszálló buszos turisták névsorát és alapinformációit már előre közölték vele, így a vendégek érkezésekor már mindenki előre meghatározott vendégfogadóhoz került.

1. ábra. *Vendégelosztói hálózat a 90-es években Gelencén*

Figure 1. *Guest distribution network in Gelința in the 1990s*

Forrás: Saját készítés. Az ábra kvalitatív módon gyűjtött adatokra épül.

A vendégszerzés és -elosztás mellett KD feladata volt a szállások megválogatása is, tehát ő volt az a személy, akivel felvette a kapcsolatot a vendéget fogadni szándékozó család. KD felkereste őket, megnézte a körülményeket, és eldöntötte, hogy az adott kondíciók megfelelnek-e a vendégfogadásnak vagy sem. Ekkor még nem számított, hogy a vendéget fogadni szándékozó

személy vagy család rendelkezik-e hivatalosan bejelentett panzióval, vagy sem. A vendégfogadás legfőbb kritériuma a lakás felszereltsége és a házigazdák jó hozzáállása volt.

A KD által alapított és működtetett informális vendégelosztói hálózat sajátossága a standardizáltság hiánya volt. Az akkor működő huszonnégy vendégfogadó rendszeresen kapott vendégeket KD-től, azonban soha nem volt megszabva az, hogy a vendégek szabadidejét hogyan kell szervezni, vagy hogy melyik nap mit kell főzni a vendégek részére. A vezérelv az volt, hogy legyen házas és bőséges. Azonban az évek során folyamatosan új szereplők jelentek meg, akik az eltérő időszakokban eltérő jelentőséggel és pozícióval rendelkeztek a hálózaton belül.

HÁLÓZATOK A GELENCEI TURIZMUS FÉNYKORÁBAN

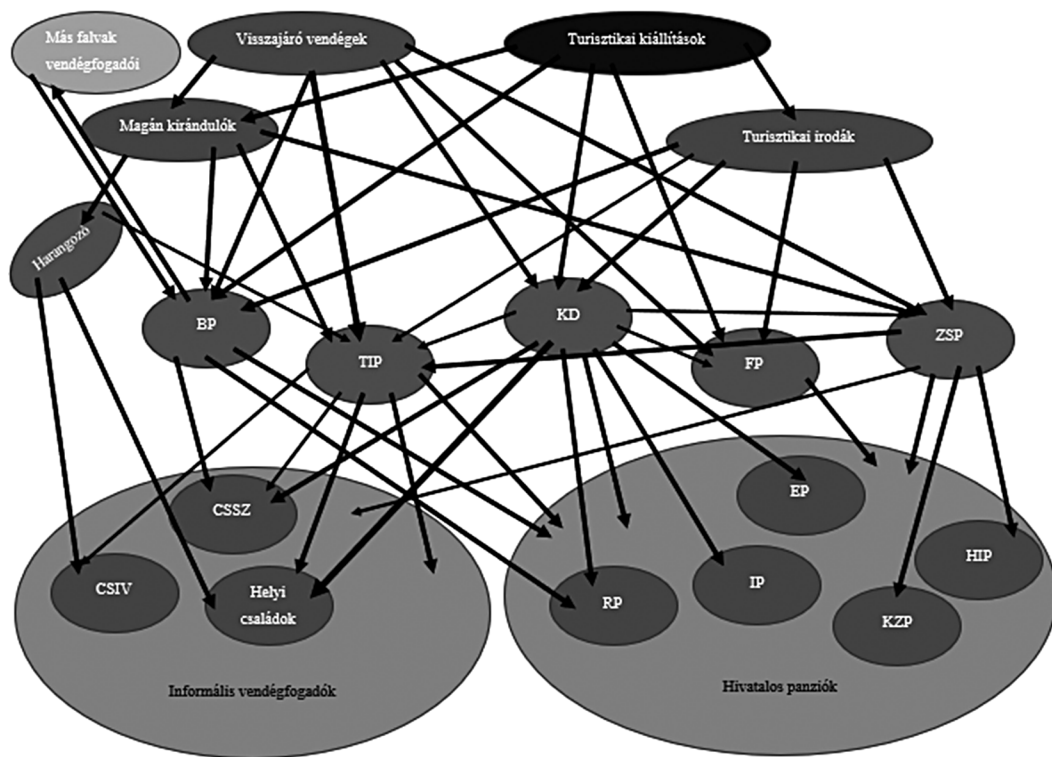
KD tovább építette a kapcsolati hálóját, további turisztikai irodákkal is felvette a kapcsolatot, a 2000-es évek elejére három ilyen intézménnyel állt kapcsolatban. Ezen kapcsolatok létrejöttében egyfelől szerepet játszottak a Magyarországon tartott turisztikai kiállítások, amelyekre évről évre ellátogattak, és ott szórólapot, ismertetőt osztottak, másrészt a vendégek, akik Magyarországra teljes területéről érkeztek turisztikai irodán keresztül, hírért vitték a gelencei vendégfogadásnak.

„Budapesten minden esztendőben turisztikai kiállítás volt, Európából s a többi világrészről is. Minden évben ott voltunk a kiállításon. Ott már toboroztuk a vendégeket, jöttek volt irodák, mindenkinek standja volt, jöttek s elmondtuk, hogy honnan vagyunk, és beszélgettünk ezekről.” (KD, férfi)

A 2000-es évek elejére számos panzió megerősödött, saját kapcsolatokat alakítottak ki, amelyek révén lehetőségessé vált a hálózatból való kilépés, vagy akár a saját hálózat kialakítása is. A felfelé törekvő panziók eltérő stratégiákat alkalmaztak a vendégek szerzésében, amelyeket a következőkben részletesen is kifejtetk. A 2. ábrán² a 2000-es években működő gelencei vendégfogadók láthatóak, amelyek jogi formájuk és a hálózatban betöltött szerepük szerint lettek csoportosítva, valamint a vendégfogadókkal kapcsolatban álló külső szereplők is fel lettek tüntetve. Az informális vendégfogadók és a hivatalos panziók körét nem fedik le teljesen a megevezett személyek és vendégfogadók, mivel az az interjú alanyok nem tudták teljes bizonyossággal felsorolni az összes velük kapcsolatban álló vendégfogadót.

A hálózattól való függetlenedés egyik módja a turisztikai kiállításokon való részvétel volt. A panziótulajdonosok próbáltak egyénileg is eljutni egy-egy ilyen kiállításra, népszerűsíteni a panziójukat és azzal együtt a környéket, személyes kapcsolatokat kiépíteni a turisztikai irodákkal, más panziókkal vagy potenciális kliensekkel (magánszemélyekkel).

2 Az informális és hivatalos vendégfogadók halmaza nem egzakt számokra épül, így azok a vendégfogadók, akik nem tudták megnevezni az összes velük kapcsolatban álló személyt/panziót, azok nem csak a vendégfogadóval, hanem az azt körülvevő tágabban értelmezett halmazzal is összeköttetésbe kerültek.

2. ábra. Vendégelosztói hálózat a 2000-es években, egészen a 2010-es évek elejéig Gelencén

Figure 2. Guest distribution network in the 2000s until the early 2010s in Ghelintța

Forrás: Saját készítés. Az ábra kvalitatív módon gyűjtött adatokra épül.

„...csináltunk prospektusokat, elkezdtünk járni 2002-től vagy 12 évet, amíg az internetes elérhetőségek nem terjedtek ki nagyon. Jártunk szórólapokkal utazáskiállításokra, Bukarestbe, Pécsre, Budapestre, ahol ötnapos kiállítás volt. 1000–1500 prospektus nekem három-négy nap alatt elment. Meghozta a gyümölcsöt, mert abban az évben tíz-tizenöt autóbust behoztam.” (BP, nő)

„Mi külön jártunk kiállításokra, külön pannót csináltunk. Kimentünk Magyarországra, és ott a vásárokon, szórólapon keresztül...” (FP, nő)

A hálózattól való különválás másik módja a vendégek visszajárási hajlandóságán alapult. Annak ellenére, hogy a vendégek négy-hat éjszakát Gelencén töltöttek, az ottlétük alatt csupán a gelencei műemlék templomot tekintették meg, a program további részében a régiót járták, felkeresve a környező látványosságokat is. Lévé, hogy szervezett buszos kirándulások voltak, a vendégeknek nem volt lehetőségük felfedezni a helyi attrakciókat. Erre válaszul néhány vendégfogadó igyekezett programokat szervezni a vendégeknek, gyalogtúrákat, esztelenlátogatást és ehhez hasonlókat, ezekkel igyekeztek visszacsalogatni a vendégeket. Volt olyan vendégfogadó, aki az évek során teljesen átváltott a turisztikai irodás vendégfogadásról a visszajáró vendégek fogadására.

„Ha valaki Erdélybe eljön, akkor azt érdekli a gyalogtúra. Mondtam is a vendégeknek, akik így csoportosan jöttek, hogy ha vissza szeretnék jönni, gyalogtúrázással foglalkozom, és elviszem bárhova.” (TIP, férfi)

Harmadsoron volt olyan vendégfogadó, aki egyebek mellett valamilyen esemény köré szervezte a vendégszerzést és vendégfogadást. Gelence egyik látványossága a Jancsó-kúria, ami addig nem kapott különösebb figyelmet, de egy vendégfogadó kezdeményezésre évi rendszerességgel megszervezésre kerültek a Jancsó-napok. A rendezvény sok vendéget hozott, akiket a kezdeményező vendégfogadó osztott szét a többi vendégfogadó között, így kerülve vendégelosztói pozícióba.

A következő stratégiát a technológiai fejlődés produkálta. Az internet egyre nagyobb mértékű elterjedése lehetővé tette a vendégfogadóknak, hogy virtuális térben is jelen legyenek. A panziótulajdonosok a turisztikai irodákon kívül a saját weboldalukon is reklámozták a panzióikat, így nemcsak buszos kirándulások alkalmával keresték fel a települést, hanem magánkirándulások alkalmával is. Az individualizálódott kirándulás kisebb csoportokat eredményezett, mivel egyszerre nem érkezett nagy tömeg, így a turistákat jól megszervezett mechanizmusok révén lehetett elszállásolni. Az internet nyújtotta lehetőségek katalizálták a vendégfogadók függetlenedését.

Az újonnan alkalmazott stratégiák a panziótulajdonosokat több szempontból is előnyös pozícióba juttatták. Az új kapcsolatok olyan mennyiségű vendéggel látták el őket, hogy nem csak a saját panziójukat tudták lefedni teljes mértékben a főszezonban, hanem más vendégfogadóknak is adtak át vendéget, így hálózatunk szempontjából új csomópontok jöttek létre. Mindemellett a csomópontokban elhelyezkedő vendégfogadók nemcsak vendégelosztással, hanem programszervezéssel, -koordinálással is foglalkoztak, mivel az egyéni kirándulók nem megszervezett programmal érkeztek. Az egymás mellett párhuzamosan működő vendégelosztói hálózatok eltérő standardizálással és szabályozással működtek. A következő néhány bekezdésben ismertetem a hálózatok szempontjából központi szerepet betöltő vendégfogadók stratégiáját, valamint a köréjük szerveződő hálózatok néhány aspektusát.

A KD által működtetett hálózat mit sem változott az évek során. A vendégelosztás a 90-es évekhez hasonlóan működött, változatlan szintű standardizálással. A vendégelosztás fő kritériuma továbbra is a családias környezet és a jó fogadtatás maradt.

„Mi leültünk velük. Úgy fogadtuk, mintha egy rég nem látott rokon jött volna hozzánk, próbáltunk a kedvükre főzni, fogadni. A teljes életünket átmodosítottuk értük. Minden értük volt.” (CSSZ, nő)

A standardizálás alól továbbra is mentesült az étkeztetés.

„Mindenki azt főzött, amit akart, a hangsúly azon volt, hogy házias legyen és kiadós...” (IP, nő)

Továbbá bizonyos szinten kritérium lett a hivatalosság, de nem vált kizáró tényezővé KD hálózatában.

Annak ellenére, hogy kezdetben BP a KD vezette hálózat tagja volt, már a 2000-es évek elején sikerült különhálózatot létrehoznia. A különhálózat létrehozásához először is önállósodnia kellett, majd olyan mértékű vendégtömeget kellett bevonzzon, hogy más hálózati tagokat is el tudjon látni vendéggel. Ezek után a hálózat periferiáján elhelyezkedő vendégfogadók egy időben két vendégelosztó személytől is kaphattak vendéget.

„...kettévált a csoport, mert fogadott BP is csoportokat, és olyankor ő is adott. (RP, nő)

A függetlenedés első momentuma a személyes kapcsolatok kiépítése volt, amelyeket oly módon ért el, hogy személyesen ellátogatott turisztikai kiállításokra. Több éven keresztül osztott szórólapot, ismeretséget kötött turisztikai irodákkal, valamint idővel a weboldalon is felkeresték a kirándulócsoporthoz. A két hálózat közti legjelentősebb különbség a standardizáltság mértékében jelenik meg. A BP által vezetett hálózat tagjai egységesített étrend alapján főztek a vendégek részére, mely standardot BP állította fel, továbbá a vendégelosztási szempontrendszerében nemcsak az egységes főzéshez való alkalmazkodás hajlandósága szerepelt jelentős súllyal, hanem fontos volt, hogy a vendégfogadó hivatalosan működjön.

BP esetében a kapcsolati háló nem csak Gelencén belül, izoláltan működött és fejlődött, hanem a település határain is túlnyúlt. Egyaránt voltak együttműködései a megye határain belül és kívül is, amely kapcsolatokra is hamarosan kitérek.

ZSP hálózatból való kilépését a weboldalkészítés és a turisztikai irodával kötött személyes kapcsolat tette lehetővé. A vendégekkel való magas lefedettség lehetővé tette a vendégek továbbadását, így nemcsak az eredeti hálózatból való kilépés vált lehetővé, hanem egy saját kör kiépítése is, azonban a ZSP körül kialakult vendégfogadói viszonyrendszer nem volt szigorúan standardizált. Ennek egyik legfőbb oka, hogy az ő kapcsolatain keresztül érkező vendégek a weboldalon és szálláskereső portálokon találtak rá a lehetőségre, így nem volt indokolt a buszos kirándulások alkalmával használt standardok betartása. Előre leszögezett menü csak kimondottan olyan alkalomkor volt, amikor kirándulók nagy csoportja érkezett.

„Volt, hogy buszos vendégek jöttek a mi honlapunkon keresztül, és négy helyen szállásoltuk el. Akkor nőkül összeültünk, és megegyeztük, hogy mi lesz a vacsora. A reggeliből és a desszertből nagy ügyet nem csináltunk, de a levest és a másodikat mindig lefixáltuk.” (ZSP, nő)

FP is nagyon hamar külön hálózatot épített maga köré, amely nemcsak a periferiák, hanem a külső szereplők irányába is mutatott. FP számára ugyancsak a turisztikai kiállításokon szerzett kapcsolatok tették lehetővé a kezdeti hálózatból való kilépést és a saját hálózat kialakítását.

„Mi sok panzióknak adtunk vendégeket. Nekünk volt egy utazási irodánk, aki hozott vendégeket, és mi osztottuk el.” (FP, nő)

A turisztikai irodák mellett később fontos elemként a weboldal is megjelent. A turisztikai irodák és weboldal mellett a visszajáró vendégekre is alapoztak.

„Az első években az irodákon keresztül jöttek a vendégek, mert szervezett kirándulások által jöttek. Abból a csoportból alakultak ki a magánkirándulások. Akik visszajöttek, azok vagy a család, vagy a baráti kör társaságában jöttek vissza.” (FP, nő)

Az FP körül kialakult hálózat kezdetben standardizálatlan volt, azonban később szükségét látta az egységes menü meghatározásának.

„A helyi jelleg, mindenkinek az kellett. Ahány ház, annyi szokás. Mindenki úgy főzött, ahogy akart, de aztán utána megegyeztük, hogy ki mit főz. Első nap elmondtam, hogy másnap ez lesz főzve, és hogy valakinek gyomorbaja van-e, meg fog-e felelni az étel.” (FP, nő)

TIP a fejlődő panziók nagy részétől eltérően nem a turisztikai kiállításokra alapozta foglalkozását. Sokkal inkább a vendégek visszajáró-hajlandóságára igyekezett rájátszani, az általa nyújtott programok széles választékával. A visszajáró vendégek mellett kapcsolatot alakított ki egy utazási irodával, és virtuális térben is népszerűsítette a panziót. Az évek során sikerült neki is jelentős kapcsolati tőkére szert tennie, amelynek következtében szükségessé vált a vendégek elosztása. A TIP köré kiépült hálózat nem volt standardizálva, sőt, a vendégfogadó család kiválasztásánál a hivatalos jogviszony hiánya sem volt kizáró indok. A vendégfogadó család kiválasztásakor szem előtt tartott elvárások a megfelelő kondíció és a családias vendégszeretet volt.

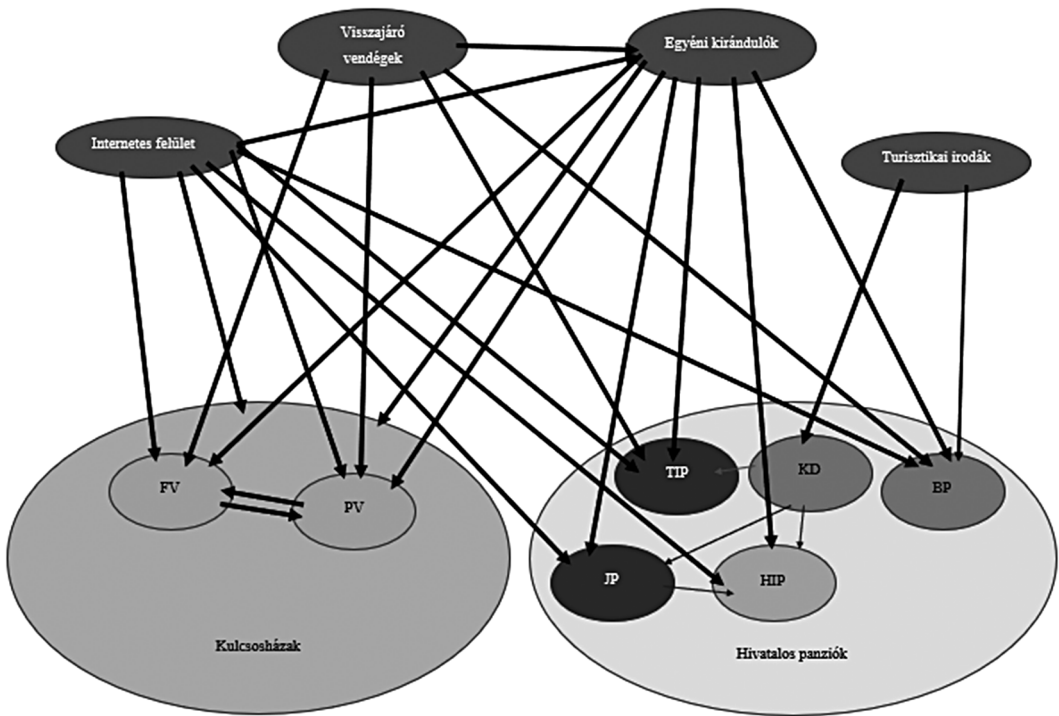
A következő vendégszerzőnk az eddig felsoroltaktól eltérően nem foglalkozott vendégfogadással, sőt magát nem is definiálta vendégszerzőként. Ő nem más, mint a műemléktemplom harangozója, gondnoka és a templomkulcs őrzője. A harangozónő elérhetősége és címe ki volt függesztve a templom bejáratához, így, ha az oda látogatók zárt kaput találtak, akkor tudták, hogy kitől kell elkérni a kulcsot. Mindamellet, hogy beengedte a vendégeket, idegenvezetést is tartott, ő volt az, aki elmondta a templom történetét. Számos esetben ő volt az, aki elsőként találkozott a vendégekkel, és nem volt ritka, hogy arra kérték, segítsen a szálláskeresésben. Ilyen módon tudott csatlakozni CSIV is a helyi turizmusba. Kezdetben nem volt kapcsolata a helyi panziókkal, egyetlen kapcsolata PI (a harangozónő) volt. CSIV annak ellenére, hogy időközben befektetett a vendégfogadásba, továbbra is megmaradt informális vendégfogadóként, így nem tudott becsatlakozni a hálózatba, mivel a vendégelosztók az esetek nagy többségében azokat a vendégfogadókat részesítették előnyben, akik rendelkeztek hivatalos működési engedéllyel.

Az eddigiekben ismertettem a gelencei panziótulajdonosok lokális vendégelosztói kapcsolathálóját, a következő kis rész kilép a lokális környezetből, és eltekint a vendégelosztói funkciótól is. A vendégek maximális megelégedettségének elérése érdekében szükségesszerű volt, hogy a helyi informális hálózatok vezetői kapcsolatba lépjenek a településen kívüli vendégfogadókval is. Lévé, hogy Gelence a román–magyar határtól mintegy 600 km-re helyezkedik el, az idelátogató magyarországi turisták számára túlságosan hosszúnak számított az idevezető út. Ennek érdekében a turisztikai irodák úgy szervezték az idelátogatók útvonalát, hogy első éjszaka megszálltak egy köztes településen, majd az azt követő napokon szálltak meg Gelencén, két-négy napot a teljes kirándulás időtartamának függvényében, majd az utolsó éjszakát ismét egy köztes településen töltötték a vendégek. A vendégfogadók számára hamar világossá vált, hogy szüksé-

ges egy bizonyos fokú együttműködés, amely az étkeztetés standardizálását célozta meg. BP felvette a kapcsolatot a köztes helyek vendégfogadóival, és közösen egyeztették a menüt, hogy ne álljon fenn annak a valószínűsége, hogy az idelátogatók elé egymás utáni két nap ugyanolyan étel kerüljön.

NAPJAINKBAN FELLEMLHETŐ HÁLÓZATOK

A 2010-es évek végére a gelencei panziósok túlnyomó többsége felhagyott tevékenységével, azonban megjelentek a panzióktól merőben eltérő kulcsosházak. A 3. ábrán bemutatom, milyen módon szerveződnek a panziók és a kulcsosházak egy időben, valamint milyen kapcsolatban állnak egymással.

3. ábra. *Vendégelosztói hálózatok 2020-ban*

Figure 3. *Guest distribution networks in 2020*

Forrás: Saját készítés. Az ábra kvalitatív módon gyűjtött adatokra épül.

A fenti ábrán kék színnel jelöltem azokat az egységeket, ahonnan a vendégfogadók és szállást adók szerzik a vendégeket. Sötétbarnával jelöltem azokat a vendégfogadókat, akik jelenleg is aktívan foglalkoznak vendégfogadással. Világos barnával azokat a vendégfogadókat, akik még rendelkeznek a hivatalos engedéllyel, azonban a koronavírus-járvány következtében a kutatósom ideje alatt nem fogadtak vendégeket, vagy csak nagyon kivételes és ritka alkalomkor. To-

vábbbá szürke színnel jelöltem azt a vendégfogadót, aki az említett pandémiás megszorítások következtében 2021 tavaszán adta vissza az engedélyét. Zöld színnel a kulcsosházak vannak jelölve, sötétebb zölddel az a két kulcsosház-tulajdonos, akikkel interjút is készítettem.

Összehasonlítva a 3. ábrát az 1., illetve a 2. ábrával, azt figyelhetjük meg, hogy a periférián lévő panziók hiányoznak az utóbbiról.

„Egészen 2014-ig foglalkoztunk vele, utána felhagytunk a vendégfogadással.” (IP, nő)

A panziók megszűnésével kapcsolatban számos ok hozható fel, amelyeket a tanulmányom végén igyekszem összegezni.

A panziók mellett megjelentek a kulcsosházak.

„Ez annyival különbözik, hogy mi nem szolgáltatunk ételt, italt. Kiadjuk a házat, vele jár nyáron a medence is. Szolgáltatást nem nyújtunk.” (PV, nő)

Amint az interjúalany is rámutatott, jelentős a különbség a kulcsosházak és a panziók között, mégsem hunyhatunk szemet a jelenség fölött, hiszen a kulcsosházak alternatív lehetőséget kínálnak a turisták számára. Időrendben a kulcsosházak elterjedése a panziók megszűnését követte. Hasonlóság azonban adódik, mégpedig az, hogy a kulcsosházak is hasonló módon próbálnak működni, mint (korábban) a panziók. Vannak kapcsolataik turisztikai irodákkal, saját weboldalon is hirdetik a vendégházat, továbbá jelentős súllyal bírnak a visszajáró vendégek is. A kulcsosházak működésénél is megfigyelhető egy jelentős szezonális, mivel ezeket a vendégfogadó egységeket is tipikusan nyáron keresik fel.

A kulcsosházak és panziók közötti jelentős különbség, hogy a kulcsosházak tulajdonosai nem szerveznek programokat az ide látogatóknak, így végeredményben teljesen más közönséget szólítanak meg. Míg a panziókat jellemzően azok a vendégek keresik fel, akik szeretnék megismerni a települést, a látnivalókat, az itt élő embereket, addig a kulcsosházakat preferáló turisták főként pihenés és kikapcsolódás céljából keresik fel a falut, mellőzve bármilyen formális kapcsolatteremtést a turista és a település között.

„A vendégek csak szállóvendégek és nem különösebben kapcsolódnak be a faluturizmusba. Csak pihenni jönnek és kikapcsolódni [...] Sétálnak ott, az erdőben. Nem nagyon jönnek le a faluba, nem különösebben érdekli őket a műemlék templom.” (FV, nő)

A hálózati szerveződés folyamatát összefoglalva elmondható, hogy kezdetben Gelencén egy kis vendégelosztói hálózat működött, amelynek középpontjában KD állt. Az akkori turizmus jellegéből adódóan elengedhetetlen volt a hálózatépítés, mivel a vendégek turisztikai irodák által szervezett buszos kirándulások alkalmával jöttek a településre, így KD szükségszerűen tovább kellett adja a vendégeket, mivel nem rendelkezett akkora kapacitással, hogy egymaga képes legyen egy busznyai vendég elszállásolására.

A 2000-es évektől a 2010-es évek elejéig számos vendégfogadó szerzett vendégfogadói képesítést és kezdte el hivatalosan a működését. A panziótulajdonosok között voltak, akik kiváltak a kezdeti hálózatból, és sajátot hoztak létre, amelynek ők voltak a középpontjában. A középpontban lévő panziótulajdonosok kedvük szerint alakíthatták ki a hálózatot, megválogatva a becsatlakozó személyeket, és különböző mértékben standardizálva azok munkáját.

A 2010-es évek közepétől napjainkig a helyi vendégelosztói hálózatok jelentősen leépültek, mindössze néhány szereplőjük maradt. Továbbá a hagyományos vidéki vendégfogadás mellett megjelentek a kulcsosházak mint alternatívák is.

A HÁLÓZATALAPÚ SZERVEZŐDÉS LEÉPÜLÉSE ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A hálózatalapú szerveződés felbomlása egy sor ok-okozati összefüggésen alapul, amely kihatott a hálózatok fennmaradására, és továbbgyűrűzve, a vendégfogadók piacról való kilépéséhez vezetett.

Az első és talán legfontosabb ok, ami a hálózatok felbomlásához vezetett, az a turisták érdeklődési körének változásaként nevezhető meg. A rendszerváltás után a magyarországiak számára lehetővé vált, hogy eljőjenek Erdélybe, és egy masszív etnikai turizmus vette kezdetét. Ennek mértéke azonban az évek során csökkenni kezdett. A vendégfogadók is észrevették ezt a folyamatot, és a vendégszámcsökkenés fő okaként is ezt nevezték meg. A 90-es évek elején beindult buszos turizmus merev program keretén belül tette lehetővé a nagyközönség számára Erdély felfedezését. A nagy lélekszámú vendégcsoportok szülték az informális vendégelosztói hálózatokat, mivel a vendégfogadók nem voltak képesek egymaguk egy nagyobb csoport elszállásolására. Ez azonban az évek során megváltozott. Egyfelől azok vendégfogadók, akik központi helyet foglaltak el a hálózatokban, jelentősen megerősödtek, további szobákat alakítottak ki, megnövelve a vendégfogadói kapacitásukat, másfelől a turisták egyre inkább keresni kezdték a kényelmet és a rugalmasságot, amelyet a buszos utazások nem tettek lehetővé.

Az internet elterjedése ismét destruktívan hatott a turizmusban kialakult hálózatokra, mivel direkt kapcsolatot hozott létre a vendégfogadó és a turista között, csökkentve a szervezéséhez szükséges koordináció és kooperáció mértékét. Az individualizálódott utazás új szintre emelte a kirándulás kényelmét, immár a vendégek nem függtek az utazási irodák programjától, másfelől a centrális helyet elfoglaló vendégfogadók megnövekedett kapacitása lehetővé tette egy nagyobb csoport – jellemzően együtt utazó barátok, családok – elszállásolását különösebb vendégelosztás nélkül.

Az átalakult viszonyok hosszú távon a kialakult vendégelosztói hálózatok lebomlásához vezettek, ennek következtében a hálózatok perifériáján lévő vendégfogadók kiléptek a piacról, és csak a hálózatok központjában lévő, megerősödött vendégfogadók maradtak. A hálózatok leépülése további néhány tényezővel közösen vezetett a gelencei faluturizmus szinte teljes megszűnéséhez.

ÖSSZEGZÉS

A gelencei faluturizmus a rendszerváltást követően azonnal kialakult, elindulása KD-hez köthető. Kezdetben egyetlen vendégelosztó hálózat volt a településen, azonban ez hamar megváltozott. A 2000-es évek elején több vendégszerző és -elosztó hálózat is működött, amelyek napjainkra teljesen megszűntek. A hálózatok megszűnését, akárcsak a kialakulását az aktuális turisztikai trendek katalizálták. Napjainkra a turizmus teljesen más keretek között zajlik, individualizálódott, a buszos, nagy méretű turistacsoportokat felváltották a kisebbek, valamint a vendégek által egy helyszínen töltött időmennyiség is jelentősen lecsökkent. Az utazás és kirándulás elsődleges céljává a pihenés és kikapcsolódás vált. A hagyományosnak mondható vidéki turizmus mellett megjelent egy új turizmustípus, amely a kulcsosházak köré szerveződik, és alternatívaként szolgál a pusztán pihenni vágyó vendégek számára. Azonban a vendégelosztói hálózatok leépülése nem a megváltozott turizmustrendek végterméke, hanem a vendégfogadói oldalon jelen levő szereplők kilépésének egyik fő oka.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Csata, Z., & Pásztor, G. (2015). *Model integrat de dezvoltare a resurselor umane din mediul rural în vederea ocupării forței de muncă în sectorul turistic*. Gutenberg.
- Csizmadia, L. (1993). Falusi turizmus-környezetbarát turizmus oktatási összefüggései. In D. Kovács (szerk.), *A falusi turizmus hagyományai* (69–73. o.). Mezőgazda Kiadó.
- Gábos, E. (2005). Vendégszerzők és vendégfogadók. Hálók a turizmusban – Zetelaka esete. *Erdélyi Társadalom*, 3(2), 135–146.
- Horváth, A. (2008). Falusi turizmus – Vidékfejlesztés. *Korunk*, 19(6). <https://epa.oszk.hu/00400/00458/00138/horvathalpar.html>
- Iorio, M., & Corsale, A. (2014). Community-based tourism and networking: Viscri, Romania. *Journal of Sustainable Tourism*, 22(2), 234–255.
- Kovács, D. (2003). Falusi turizmus a Keleti-Mecsekben. In D. Kovács (szerk.), *A falusi turizmus hagyományai* (147–156. o.). Mezőgazda.
- Kulcsár, T. (2003). *Falusi turizmus ismeretek*. B+V Lap- és Könyvkiadó.